

Lev Kreft

Atalanta ali bodočnost športa

Izvleček

Serijske knjige *Danes in jutri*, objavljena v dvajsetih letih prejšnjega stoletja, je ustrezala potrebi po premisleku bodočnosti človeštva. Zbirka vsebuje G. S. Sandilandsovo *Atalanta ali bodočnost športa* iz leta 1928. Sandilands je posvojil zapleten mit o Atalanti zaradi njegovega športnega in spolnega potenciala. Z vidika športa ta mit predstavlja prehod od krvavih športov k nekrvavim, od herojskega spopadanja za slavo k funkcionalni dirki za srečo, in končno še h grenkemu in nepoštenemu izzivu profesionalizma. Zdaj živimo v prihodnosti Sandilandsove knjige in jo lahko pretehtamo. Šport je vstopil v visoko kulturo z napredovanjem skozi profesionalizacijo, industrializacijo in celo post-industrializacijo, podobno kot celotno kulturno polje, da bi postal zelo resen posel. Ženske so v športu zasedle svoje mesto, še vedno se bojujejo za več enakosti tu in tam, ni pa več v ženskih športih najti ničesar od nekdanje skromnosti. Vedno manj je javnih prostorov z enakim in demokratičnim dostopom k igri in tekmi, ker sta tudi na področje rekreacijskega športa prav tako vstopila industrializacija in post-industrializacija. Ena točka pa je, v kateri se zdi, da je Sandilands ustrelil povsem mimo. V športu v resnici ni nikakršne reprezentativne demokracije.

Ključne besede: Atalanta, šport, kultura, profesionalizem, demokracija.

Atalanta, or the Future of Sport

Abstract

A series of books *Today and Tomorrow* published during 1920s answered the need to rethink the future of mankind. Collection contains G. S. Sandilands' *Atalanta, or the Future of Sport* from 1928. Sandilands adopted complex myth of Atalanta for its sport and sex/gender potential. In sport terms, this myth represents transition from blood sports to bloodless sport, from heroic fight for glory to functional race for happiness, and, finally, to bitter and unfair challenges and consequences of professionalism. We now live in the future of Sandilands' book, and can judge it. Sport entered fine culture, progressing through professionalization, industrialization and even post-industrialization, as the whole cultural field did, to become very serious business. Women took their place in sport, still fighting for more equality here and there, but no old modesty is to be found in women's sport any more. There are less and less free public spaces with equal and democratic access to play and game, because industrialization and post-industrialization entered the field of recreational sport as well. There is one point where Sandilands seems to be completely wrong. In sport, there is no representational democracy really.

Keywords: Atalanta, sport, culture, professionalism, democracy

■ Atalanta ali bodočnost športa

Po globokih krizah, krvavih vojnah, epskih nesrečah in katastrofah, ali pa že kar medtem ko potekajo, se polomijo koordinate, ki vodijo naša življenja in sprotne odločitve, kako ravnati. Zaradi takih dogodkov izgubimo osebne mreže, pa tudi družbeno oporo in materialno ozadje. Pa to še ni vse. Zruši se celostna opora, za katero skrbijo družbene ustanove; pravila in vodila, ki so skorajda avtomatično, vsekakor pa rutinsko usmerjala socialna gibanja, se razblinijo v nič skupaj z usklajenimi in med seboj povezanimi časovnimi razsežnostmi preteklosti, sedanjosti in bodočnosti. V obdobju modernosti smo se navadili neprestano sprejemati nekaj novega in se privajati spremembam, toda vse to počnemo v okviru istega obdobja: to, da zdaj pri skoku s palico uporabljamo trdo plastiko ali ogljikova vlakna, medtem ko je Roman Lešek le malo pod pet metrov prišel z leseno palico, je seveda sprememba in to tako radikalna, da se naš skakalec z njo ni hotel spoprijeti in je zaključil kariero. Toda ta sprememba ni spremenila skoka s palico v skok brez palice. Tako tudi pri različnih, a neprestanih spremembah v modernosti ostaja osnovni življenjski okvir nespremenjen. Globoke krize, krvave vojne, epske katastrofe pa porušijo vse, tudi

življenjski okvir sam. In takih katastrof je bilo v zadnjih stotih letih kar nekaj in še kakšna je, ki se nam obeta – najmanj ekološki podnebni katastrofi se že ne moremo več povsem izogniti. V takih okoliščinah se ljudje spopademo z novim načinom življenja, vendar pod pogoji, ki jih narekuje drugačna epoha, kot smo je bili vajeni. Stara pravila ne veljajo več, novih pa še ni: najdemo se nekje vmes. Svet, kot smo ga poznali, se je sesul, novi red se še ne kaže na obzorju. Zanesemo se lahko le sami nase – sami moramo odločiti in to brez gotovosti in podpore že institucionaliziranih okvirov in pravil, na slepo in ne vedoč, kaj se utegne zgoditi in kakšne bi lahko bile posledice. Zgodi se lahko karkoli, mi pa z lastnimi življenji jamčimo za pravilnost ali napačnost svojih breztemeljnih odločitev. V tem je neka vrsta skrajne svobode: tesnobna situacija, a vse možnosti so odprte in za nobeno od smeri ni zanesljivih smerokazov. Z vsako odločitvijo, ki jo uresničimo, sklepamo negotovo stavo na prihodnost. Čas prehoda iz ene epohe v drugo je čas, v katerem so naša življenja postavljena na kocko.

Ali smo v krizi, po krizi ali pred krizo? Ni važno, pomembno je, da zdajšnji položaj zahodnega sveta, ki mu tudi sami pripadamo, ni situacija globoke krize, krvave vojne ali epske katastrofe. So pa v

Fotografija: Hipomenes in Atalanta (avtor: Nicolas Colombel, 1625)

prostorih okrog nas vedno bližje in bližje. In vedno bolj se nam razkriva, da so v času, ki je pred nami, lahko tudi tukaj in za nas. Kadar razmišljamo o prihodnosti, tudi o prihodnosti športa, verjamemo v obstoj določenih zakonov in utrjenih pravil, ki bodo veljala v dolgem prihodnjem obdobju, in projekcije uravnavamo po tem prepričanju. Ne predvidevamo, da bi se lahko znašli neke vmes, v prostoru in času brez vseh določil in trdnosti. Kar imamo v mislih, je trajnostno nadaljevanje tega, kar že je in kar že poznamo, vključno s spremembami, s katerimi ves čas računamo, saj je neprestano spreminjanje zdaj že pričakovana tradicija. Računamo, da nas bo že razvita prilagodljivost obdržala v ravnotežju, če se kaj temeljnega ne zalomi. Upamo pa, da se osnovna smer sprememb ne bo spremenila: kriza nas je presenetila in udarila v glavo, pa smo povoje že odvrgli in zdaj spet pričakujemo, da bo vnaprej vse spet šlo relativno nepresenetljivo, po pričakovanjih. Upamo, da živimo še vedno v istem obdobju, ne pa na robu prehoda v novo epoko.

Arthur Danto, že pokojni ameriški filozof, ki se je proslavil zlasti s postmoderno filozofijo umetnosti, je trdil, da prihodnosti nismo zmožni predvideti. Za ilustracijo in v dokaz je navedel francoskega vizionarskega umetnika Alberta Robidaja, ki »je leta 1882 začel s serijo objav o *Dvajsetem stoletju*. Prikazati je hotel svet, kakršen naj bi bil leta 1952. Njegove slike so polne prihajajočih čudežev: telefonoskopa, letečih strojev, televizije, podvodnih metropol, toda slike same neugledno pripadajo njegovemu obdobju, kakor tudi način, s katerim je prikazano večina tega, kar ponujajo ... Nič ni tako zelo pripadalo svojemu času kot bežen pogled nekega obdobja v prihodnost ...« (Danto, 2006, str. 116–117). Danto je tu malce pomešal futuristiko, ki napoveduje, kakšna bo prihodnost; utopijo, ki si zamišlja bodoči čas kot kraj, ki ga ni; in znanstveno fantastiko, ki je tako kot utopija predvsem literarni oziroma umetniški žanr.

Futuristika je znanstvena disciplina, uspešna ali ne, ki jo je v našem času razvijal na primer teoretik svetovnih sistemov Immanuel Wallerstein (Wallerstein, 1999). Utopija je pripoved o odlični, a onstran dejanskih možnosti postavljeni idealni ureditvi skupnega življenja ljudi in ji iz Robidajevega časa pripada na primer Edward Bellamy, ne pa Robida, ki je slikal prizore iz bodočega življenja kot likovno otipljivo napoved, pa tudi kot smešenje, celo karikaturu obsednosti lastnega časa in kraja z novotarijami in modnimi muhami. Risbe, ki jih je objavljale, so bile zelo popularne prav zato, ker so bile znanstvena fantastika in karikatura hkrati. Znanstvena fantastika je posebno popularna literarna zvrst, ki v prihodnost postavlja avanturistične in fantastične zgodbe z napeto vsebino, kakršne je v Robidajevem času prispeval oče tega žanra Jules Verne. Robidajeve smele upodobitve prihodnosti človeštva v dvajsetem stoletju sploh niso tako napačne, če jih vzamemo za neposredne napovedi, ampak so precej zmotne, če o njih razmišljamo po poti primerjave z dejanskimi, kasneje uveljavljenimi tehnološkimi rešitvami. Robida na primer predvideva, da bodo ljudje v dvajsetem stoletju več leteli, kot se vozili z vlaki, naprave, ki jih za to nariše, pa niso ravno take, kot jih kasneje uporabljamo. Njegove podobe prihodnosti niso niti znanstvena futuristika niti utopične podobe onkraj možnega, ampak znanstvena fantastika, zabeljena z njegovim osnovnim karikaturnim pristopom. Znanstvena fantastika ni namenjena temu, da bi še bolje od futuristike povsem natančno prikazala prihodnost, zato se vedno moti in je naivna, kar se tiče znanstvene natančnosti svojih predvidevanj. Zato pa je toliko bolj točna kot fantastika, saj nedvomno pravilno prikazuje ali opisuje fantazme, ki ženejo človeštvo v prihodnost, razumljivo kot neprestani napredek. Robida slika prizore, ki upodabljajo te fantazme: obvladovanje prostora in časa, komuniciranje na vse strani sveta, socialna racionalizacija družinskih dejavnosti (na primer prehrane, ki bo postala skupna kuhinja) in podobno. Pri tem se tem fantazmam, ki ženejo človeštvo naprej v prihodnost, zna tudi igrivo nasmejniti ali ironično posmehovati. Te fantazije so trajnica modernosti, so predvidljiva nit modernosti iz preteklosti čez sedanost v bodočnost, ker modernost, ki je tudi sama nekaj fantazijskega, verjame v neskončni napredek človeštva, s tem pa tudi v bodoče doseganje »več in bolje« pri vseh željah in potrebah ljudi, vključno z napredkom njihovih telesnih zmognosti.

Šport je otrok modernosti, ki ima svojo futuristiko, lastno utopijo in značilno znanstveno fantastiko. Futuristika bi se danes lahko vprašala, kakšen bo šport čez petdeset ali sto let in pri tem izhajala iz spoznanj sociologije športa in drugih disciplin. Odgovarjala bi na vprašanje, ali se bosta dva glavna motiva za šport (spektakel in zdravje) obdržala, spopadla med seboj ali povsem spremenila in izginila. Domnevala bi, na kakšen način bodo v šport posegle možnosti genetskih manipulacij in predporodne selekcije, če ne celo športne evgenike. Zanimalo bi jo, kaj bo z rekordnimi športi, na primer smučarskimi poleti: ali bodo še naprej dosegali nove rekorde ali pa se bo tu napredek moral zaustaviti zaradi omejitev zmognosti človeškega telesa, pa tudi, ali bodo taki športi potem obstali ali povsem izginili. Utopija bi upodobila šport v razsežnostih njegovih utopičnih ciljev (mir, razumevanje med narodi itd.), posegla bi tudi k upodobitvi novih vesoljskih športnih tekmovanj v pogojih breztežnosti oziroma pogojih gravitacije na drugih planetih in lunah. Lahko pa bi bila tudi negativna utopija, ki bi kazala propad in uničenje športa in telesne kulture zaradi nadaljevanja spornih teženj, ki jih zaznavamo že zdaj: prikazovala bi družbo brez športa kot osvobojeno in sproščeno skupnost. Znanstvena fantastika bi skušala biti znanstvena v opisu razmer in tehnolo-

ških zmožnosti, vendar precej manj kot pri Julesu Vernu, saj se je žanr medtem usmeril bolj v vprašanja o tem, kakšni ljudje smo in bomo, od nekakšnega nadčloveka do katastrofe, ki človeštvo antropocena čaka v prihodnosti. V ta okvir pa seveda sodi zlasti vizija življenja človeštva v vesolju in možnosti stika z drugimi ter drugačnimi živimi bitji. Če že ne šport kot tak, se tu prikazujejo igre, ki jih bodo igrala kozmična bitja, saj tudi šport sodi k vesoljski kulturi, o kateri pri nas razvija znanstvene, pa tudi fantastične projekte Kulturno središče evropskih vesoljskih tehnologij (KSEVT) z Draganom Živadinovim in drugimi.

Četudi se da Dantojevemu razmišljanju o podobi prihodnosti marsikaj očitati, pa je za premislek o možnostih prihodnosti športa zanimiv njegov prijem: primerjati podobo prihodnosti izpred desetletij s sedanjim stanjem, ki ga je tista podoba napovedovala. V rokah imamo knjižno serijo *Danes in jutri (Today and Tomorrow)*, natisnjeno v dvajsetih letih dvajsetega stoletja v 86 knjigah, katerih namen je bil premisliti cilje in smotre človeštva po veliki vojni z vseh možnih vidikov. Med njimi najdemo tudi *Atalanta, ali prihodnost športa (Atalanta, or the Future of Sport)* Georga Somervillea Sandilandsa, ki je izšla leta 1928. Ko jo postavimo v vrsto z drugimi naslovi, ki prav tako navajajo starogrške mitske osebnosti za vstop v poseben vidik »preroške zgodovine«, ki ga določena knjiga obravnava, se nam najprej zastavi vprašanje o povezavi med antičnimi miti in našo prihodnostjo: kako to, da je Atalanta za prihodnost športa to, kar je Lizistrata za prihodnost žensk (Ludovici, 1924) ali Diogenes za prihodnost pristočnega ugodja (Mitchinson, 1928)?

Mit o Atalanti je eden bolj zapletenih, saj je bilo nanj naloženih več slojev. Ko se je rodila, je bil oče kralj strašno razočaran, da je dobil žensko namesto moškega potomca, pa jo je izpostavil na visokogorju, kjer naj bi jo pobralo. Vendar je ni pobralo, ampak jo je pobrala medvedka, ki jo je dojila in naučila loviti, kot lovijo medvedje. Ko je ob medvedji vzgoji odrasla, je postala prava lepota, ki se je s prisego deviškega življenja zavezala Artemidi, boginji lova, divjine, devištva in rojevanja. Dva kentavra sta jo skušala posiliti, in oba je pokončala. Medtem so v Atalantinem polisu pozabili na žrtvovanje Artemidi. Jezna boginja je nadnje nagnala ogromnega podivjanega merjasca, da je premikastil in raztrgal vse, kar mu je bilo napoti. Meleager, še en mitski heroj, se zaljubi v Atalanto in jo povabi, da se pridruži njegovi lovski skupini na pohodu za odstrel podivjanega merjasca in s tem pripomore k rešitvi lastne dežele. Meleagrovi lovski prijatelji niso bili posebej zadovoljni, da jo je povabil, toda bila je skrajno učinkovita. Kot se temu reče v starogrškem lovskem žargonu, je dobila prvo kri (zadala prvi odločilni udarec in s tem pridobila pravico prva »piti merjaščevo kri«) in merjaščevo kožo kot počastitev njenega izjemnega lovskega dosežka. Meleagrovi strici niso soglašali z njegovimi odločitvami in so ji nagrado poskusili odvzeti, pa jih je Meleager pobil (ne priporočam za strice iz ozadja). Atalantin oče, še vedno živ in še vedno kralj, pa se je premislil in jo sprejel kot hčerko-naslednico, vendar ji je za pogoj postavil, da se poroči. Tej usodi se je hotela Atalanta vsekakor izogniti, ker je dala prisego Artemidi in ker ji poroka tudi sicer ni dišala, očetovo voljo pa je vendarle hotela vsaj na videz spoštovati. Zato je kot v številnih kasnejših zgodbah in pravljicah (vključno s Puccinijevo opero *Turandot*), v katerih ženska zahteva različne nemogoče dosežke svojih snubcev, izjavila, da se bo poročila s tistim, ki jo lahko premaga v teku; a kdor bo tekmo izgubil, bo ob glavo. Melanion (v Ovidovi verziji v *Metamorfozah* pa Hippomenes) si je Atalante zelo želel, smrti pa

seveda niti malo, pa je poprosil boginjo ljubezni in lepote Afro-dito, da mu pomaga k zmagi. Boginja se mu je odzvala tako, da mu je poslala tri zlata jabolka. Med tekom jih je vrgel enega za drugim na stezo, Atalanta pa se zlatemu blesku ni mogla upreti, ustavila se je in jih pobirala. Zato je bila poražena, zmagovalec pa je postal njen zakoniti soprog. Njuna zveza se je nepričakovano sprevrgla v strastno seksualno razmerje, za katerega pa sta plačala visoko ceno, ker sta uživala bogove, ko sta seksala kar v templju Kibeles, starodavne boginje še danes ne povsem razjasnjene mističnega kulta, ki ju je za kazen spremenila v – leva in levinjo. Da je to prava kazen strastnima ljubimcema, nam pojasni starogrško prepričanje, da se Levi in Levinje med seboj ne morejo pariti. Na kratko bi lahko vse te raznolike sloje mitske pripovedi združili v »šport, seks in prekletstvo ženske«. Športa sta lov in tek in v obeh Atalanta premaga moške. Seks sega od prisego devištva in poskusov posilstva do obvezne poroke, ki se sprevrže v strastno spolno razmerje, konča pa v nezmožnosti spolnega razmerja. Prekletstvo ženske se ob vseh Atalantinih zmagah nad omejitvami, v katere jo hočejo ukleniti, vsakič znova izrazi v njeni tragični usodi, ki jo končno zapečati moč boginje.

Sandilands je mit o Atalanti posvojil v naslovu prav zavoljo njegovega športnega in seksualnega naboja. Interpretiral ga je za svoje namene pri napovedi bodočega razvoja športa: prehod od krvnih športov, kakršen je lov, k nekrvavim športom; prehod od herojskega bojevanja za večno slavo do funkcionalnega tekanja za srečo; in končno, od ljubiteljskega športa h grenkim in nepoštenim posledicam profesionalnega tekmovanja. Vsi trije vidiki skupaj pa postavljajo v ospredje namesto mačističnega športa (šport kot pobijanje živali – krvavi športi, športi kot uničenje nasprotnika – boks do padca v nezavest, šport kot cirkus) značilno ženske sposobnosti in prednosti, po katerih so enake moškim ali pa jih celo prekašajo, vendar za to še vedno plačujejo ceno tako na ravni socialnega zaničevanja »ženske v moški vlogi« kot na metafizični ravni božanskega prekletstva nad ženskami, ki si drznejo prestopiti vsiljene meje svoje spolne vloge. Mit o Atalanti sodi na področje, ki ga je v umetnosti leta 1971 načela Linda Nochlin (2004), ko je dala v naslov članka vprašanje, zakaj ni žensk umetnic v zgodovini umetnosti. Odgovor, ki se je pojavil na koncu analize vprašanja samega (s katere socialne in umetnostne pozicije se vprašanje zastavlja), je, da ne gre neposredno odgovarjati na to vprašanje, saj bo odgovor, naj bi bil še tako bogat s primeri velikih žensk umetnic in še tako kritičen do zamolčevanja njihovih del in še tako natančen pri opisovanju podrejenosti žensk in prepovedanega dostopa do umetniške izobrazbe, na koncu vedno prišel do točke, ko bo bera žensk v zgodovini umetnosti, zlasti v likovnih umetnostih, še vedno presneto pičila. Vprašanje, ki si ga je treba že na začetku zastaviti, torej ni: »Zakaj ni velikih žensk umetnic v zgodovini umetnosti?«, ampak: »Kaj je umetnost?« Podobno mit o Atalanti izziva, naj se ne sprašujemo, kakšne so specifične biološke telesne zmožnosti žensk in kakšne so njihove psihološke drugačnosti, ampak se moramo najprej vprašati »Kakšen koncept je šport?«, kar pomeni, da se vprašamo, kakšnega spola je šport – in šport je ne glede na udeležbo ali neudeležbo žensk nastal kot bitje izrazito moškega spola tako v grški antiki kot v moderni zahodni civilizaciji in je tak še vedno – tako v Sandilandsovem času kot tudi danes. Ne glede na to, da prevprašuje to moško samoumevnost športa, pa je bil mit o Atalanti veljavna mitska podoba športa, še preden ga je Sandilands povzel v naslov knjige, saj je bila Atalanta že tedaj uporabljeno ime za klube in ekipe, ne sicer tako pogosto kot Olimpija ali Spartak, a vendarle povsem udomačeno in sprejemljivi-

vo za športno občinstvo, čeprav se je subverzivni potencial mita verjetno spotoma nekje izgubil, saj so se po Atalanti imenovali – izključno moški športni kolektivi in klubi.

Sandilands se loteva prihodnosti športa s kritiko komentarja Georga Bernarda Shawa o lastnih rekreacijskih navadah: »Karkoli razen športa« (Sandilands, 1928, str. 5). Sandilands se na prezir do športa odzove takole: »Ukvarjanje s športom je prav toliko resna stvar kot izdelovanje slovarjev« (Sandilands, 1928, str. 2). V istem začetnem zamahu zavrne eno od tedaj prevladujočih predstav o športu kot posebne vrste povezanosti krutosti in vojaške discipline, ki se je uveljavila po zaslugi vrednostnih vodil telesne kulture in njene uporabe za krepitev nacije ter za kolonialno upravljanje z imperijem. Preglednik različnih športnih panog razdeli na dve temeljni vrsti športov: krvne in nekrvave. Obe vrsti imata potem tri različne načine tekmovanja: človek proti človeku, žival proti živali in človek proti živali. Športna tekmovanja človeka proti človeku se potem razumljivo delijo še na ekipna in individualna. Tovrstna taksonomija/klasifikacija kaže, kakšni so bili pogledi, pa tudi dejanskost športa v dvajsetih letih prejšnjega stoletja: to, kar mi za nazaj postavljamo v ospredje kot šport, kakršnega smo podedovali od tistega časa, v tistem času ravno še ni bila prevladujoča zvrst športa in še ni dajala vsem oblikam in načinom športnega udejstvovanja svojega hegemonnega pečata. Danes bi lahko zato rekli: »Šport takrat še ni bil šport, kljub temu pa je šport znotraj športa že obstajal, vendar je bil bolj obrobni pojav.« V času, ki je potekel od takrat do danes, je šport postal (če si izposodimo izraz z umetniškega polja) »lep« oziroma »fini« šport, torej dostojna in spoštovanja vredna dejavnost za vsakogar, čeprav je med »fine« dejavnosti tedaj bolj sodilo prirejanje petelinjih bojev in bikoborb, vse vrste lova in podobne plemiško plemenite, a krvave dejavnosti. Tedaj še mednarodne zveze, niti olimpijski komite še niso povsem obvladovale svojih panog z uveljavitvijo enakih pravil za celoten planet, šport pa še ni bil zmogoviti koncept, ki bi postal skupno ime za vse gibalno-tekmovalne dejavnosti. To stanje dobro ilustrira dejstvo, da je bil šport, ki je seveda že obstajal, posebej priljubljen v vrstah umetniške avantgarde od futuristov do Berta Brechta in njegovega kroga, še preden je postal (kljub Hitlerjevemu nezanimanju za šport in olimpijsko gibanje, ki ga je moral spreobrniti Goebbels, da je do organizacije berlinske olimpijade sploh lahko prišlo) del nacističnega programa in vadbe genetsko čiste herojske nacije.

Pogled iz leta 1928 nam navrže v nadaljevanju knjige še tri teme, pomembne za prerokovanje prihodnosti športa: amaterizem in profesionalizem, ženske v športu in šport v dobro skupnosti ter za dobro skupnost.

Prihodnost športa je profesionalizem, ker je profesionalizem to, kar nove mestne množice, organizirane v sodobno spektakelsko telo, zahtevajo, in ker je profesionalizem potreben športu: šport je resen posel, ki stremi k odličnosti in mojstritvi večšin. To pa lahko razvijejo le profesionalni športniki. Že pred devetdesetimi leti je bilo Sandilandsu jasno, da čisti amaterizem nima prihodnosti, pa tudi, da ga že tedaj v resnici ni več, ampak je le hinavska preobleka. Že takrat, navaja, so v nekaterih športih izplačevali bajne (vsaj za tiste čase) zneske v nogometu in že zlasti v bejzbolu, saj je imel Baby Ruth letno pogodbo v višini 14.000 USD (danes bi to pomenilo približno 200.000 USD ...), a to je bila tudi najvišja znana profesionalna pogodba tistega časa. »Seveda, brez tveganja se da reči, da je čisti nepokvarjeni amater v javnem športu danes nekaj tako redkega kot planika v topli gredi« (Sandilands, 1928, str. 59). Profesionalizem bi razvoju športa kot kulture dobro del, vendar

to terja izdatno spremembo v načinu odločanja in vodenja: »Plaćani igralci bodočnosti bodo gotovo zahtevali svojo zastopanost pri nadzoru in organizaciji športa, ki mu posvečajo tako pomemben del svojega življenja« (Sandilands, 1928, str. 68). Če gledamo z današnjih okoliščin vzvratno, se je izpolnilo vse – razen ustrezne zastopanosti športnic in športnikov.

Leta 1928 je šport še vedno stvar moških, medtem ko so ženska tekmovanja in prisotnost žensk na velikih skupnih tekmovanjih šele na začetku – toda prihodnost je že jasno vidna in odprta. Ženske prihajajo in Sandilands si od prihoda žensk v šport obeta nekaj novega in dobrega tako za šport kot za ženske, vključno z njihovo emancipacijo iz objemov hinavske spodobnosti. Bo ženski šport bolj amaterski od moškega? »Amater ostaneš, dokler ne moreš dobiti svoje cene.« (Sandilands, 1928, str. 80), rahlo cinično in preroško komentira pisec. A brez vpletenosti žensk v šport le-ta sploh ne more postati fenomen, pomemben za človeško skupnost, in ga tudi ne moremo imeti za plemenito dejavnost. »Ko tehtamo, kakšna bo vloga krvavih športov v prihodnosti, je odločitev lahka: ne bodo jih več trpeli. Problemi športa bodo ekonomski in estetski, ne pa v tolikšni meri etični« (Sandilands, 1928, str. 86). Preobrat iz športa kot etične dejavnosti k športu kot estetski dejavnosti, ki ga je Wolfgang Welsch (1999) ugotovil po tem, ko je spektakelska funkcija že povsem omrežila šport, je Sandilands napovedal v času, ko medijskega spektakla še ni moglo biti, ker ni bila razvita še niti ena od njegovih znanstveno-tehničnih predpostavk. Napoved ni genialno preroštvo, ampak preudarno sklepanje iz spreminjanja narave športa: spektakularnost ni posledica znanstvenih izumov in tehničnih rešitev, ampak težnje, ki je delovala znotraj družbe nasploh in športa še posebej in terjala znanstvene izume in tehnične rešitve. Ko šport postaja del visoke kulture in nekaj plemenitega, hkrati pa vstopa v (in obratno, v šport vstopajo) procese industrializacije, profesionalizma in znanstveno podprtega upravljanja večšin in doseganja vrhunskosti, pa tudi v procese kritike spektakelske odtujitve v nasprotju z dejavno vpletenostjo v šport, postaja pomembna in zelo vidna, celo vzvišena dejavnost, pa tudi problem. Sandilands je že začutil tovrstno kritiko in zavračanje športa, ki ji lahko rečemo radikalna kritika (Kreft, 2015), vendar jo je zavrnil na dvojni način. Prvi način: očitek, da je šport prostočasná dejavnost, ki si ne zasluži večjega pomena od resnega dela, ki poteka na drugi strani vsakdanjega življenja, je ostro zavrnil, češ, »samo eno je še bolj nesprejemljivo od tega, da bi zaprl svoje tovarne zaradi nogometne tekme, in to je, da delajo« (Sandilands, 1928, str. 86). Drugi način: gledanje spektaklov ni tisto, kar zmanjšuje pripravljenost in zmožnost za aktivno ukvarjanje s športom, saj »je skrajno verjetno, da bi tovarniški delavci tudi sami igrali nogomet, ki bi le dobili nazaj kak odprt prostor. Neuki kritiki menijo, da bi povprečen gledalec raje gledal kot igral. Morda res, toda ta kritika je nešportna vse dotlej, dokler ta človek ne bo imel enakih možnosti, da počne oboje« (Sandilands, 1928, str. 87).

Naša sodobnost je prihodnost Sandilandsove »preroške zgodovine«, zato jo lahko soočimo s našo zdajšnjo presojo. Šport je postal sestavni del visoke kulture ne le kot spektakel, ki ga gledajo tudi tisti sloji, ki so nekoč nad njim vihal nosove, ampak tudi kot dejavnost, ki je že zaradi zdravja in telesnih zmožnosti priporočljiva in tudi priporočana za prav vse ljudi. Medtem je šel šport skozi procese profesionalizacije, industrializacije in že tudi post-industrijske preobrazbe, iz fordizma v postfordistično strukturno ureditev, ampak to je že njegova skupna usoda z vsem poljem kulture. Postal je zelo resna poslovna zadeva in pomemben tok vlaganja kapitala.

Ženske so v športu osvojile svoje mesto. Še vedno se bojujejo za več enakosti tu in tam, a stare spodobnosti in zadržanosti, ki se je nekoč spodobila »drugemu spolu«, v športu ni več najti. Kljub temu pa šport kot dejavnost, obsedena s preseganjem že doseženega in vse večjim poudarkom zgolj na zmagovanju in rekordih ostaja po svojem temeljnem značaju – s tradicionalno moškostjo označena dejavnost in to ne glede na delež žensk v aktivnem ukvarjanju s športom, ne glede na delež žensk na tribunah ali pred novomedijskimi ekrani in ne glede na delež žensk v športnem zvezdnstvu. Ne gre za to, a bi bile ženske manj ustvarjene za šport, gre za to, da je šport še vedno ustvarjen po tradicionalni podobi moškosti. Vedno manj je urbanega javnega prostora s prostim dostopom in to velja tudi za prostor za javni šport, zato pa se širijo rekreacijske dejavnosti v prosti naravi izven mest. A tudi rekreacijski šport je postal plen komercializacije, zato neprestano vznikajo alternativni in marginalni športi ter dejavnosti, s katerimi se želijo ljudje izogniti organizirani rekreacijski dejavnosti, ki vedno bolj spominja na televizijske programe, pri katerih je tudi športna vsebina samo še pretveza za predvajanje reklamnih sporočil. Vse pomembne in odločilne funkcije v športu so še vedno v rokah avtoritarnih in aristokratskih skupin, nekdanje nevladne in civilno-družbene športne organizacije pa so se preobrazile v kapitalske korporacije – seveda ne vse, ampak le tiste, ki upravljajo z najbolj razširjenimi in najbolj priljubljenimi, predvsem pa najbolj gledanimi športi. Klubi kot temeljna okolja športa niso več izraz določene skupnosti, lokalne, nacionalne ali poklicne, ampak so podjetja. Mednarodne športne asociacije, ki so bile med prvimi, če ne prav prve predstavnice globalne civilno-družbene neodvisne samoorganizacije, in so bile, četudi v okvirih avtoritarne in aristokratske izbire primerne vodstvenega članstva, prostor svobodne in notranje demokratične razprave, so zdaj med najmočnejšimi globalnimi korporacijami, ki svojo blagovno znamko dajejo v zakup lokalnim organizatorjem velikih športnih prireditev na njihovo in brez lastnega tveganja, in prodajajo »imidž« svojega športa drugim korporacijam in podjetjem tudi takrat, ko s tem odvzemajo pravico izbire množičnemu občinstvu, tako kot v primerih, ko so gledalke in gledalci bili prisiljeni uporabljati le določeno znamko osvežilne pijače in so jih zato preiskovali ob vhodu. Pa vendar imajo poseben položaj, med drugim tudi priznana zmožnost, da proizvajajo mednarodno pravo posebne vrste, ne tiste vrste, ki prihaja na dan kot nacionalno pravo posamičnih držav, niti tiste, ki pritiče mednarodnemu pravu, ki ga lahko z reprezentativno podpisanimi sporazumi in drugimi mednarodnimi akti ustvarjajo nacionalne države. Pravo športa v njegovem specifičnem delu, na primer kot pravo boja proti uporabi nedovoljenih poživil, nacionalne države in mednarodne organizacije priznavajo za izviren vir veljavne prava, kar je (če ne vzamemo v obzir podobnega, pa vendar drugačnega primera priznavanja rimskega cerkvenega prava na osnovi sklenjenega Konkordata) pomembna izjema in morda tudi smerokaz za bodoči razvoj svetovnega prava nasploh. Vrhunski športniki in športnice so profesionalci in to tako zelo, da so pogodbene vrednosti, ki jih prejemajo nekateri med njimi, že povsem neprimerljive z bedno mezdo, ki jo je dobival Babe Ruth. Vendar imajo tudi te najvidnejše zvezde ob veličastnem vplivu na javnost, ki se zdaj kaže v odmevnosti na družabnih stičiščih v novomedijski stvarnosti, mnogo manjši, če sploh kak vpliv na upravljanje v športu, s katerim se sicer ukvarjajo. V velikem poslu, ki mu pripadajo, nimajo dosti več besede, kot jo imajo indonezijske delavke, ki lepijo podplate na športno obutev, okrašeno in označeno z njihovim imenom ali simbolom.

Tale »pogled nazaj« k »preroškemu pogledu« smo začeli z razliko med navadnim in globoko kriznim obdobjem, ker se pogled iz navadnega obdobja usmerja v prihodnost s prepričanjem, da do velikih prevratov ne more priti in se bodo osnovne težnje lastnega časa potegnile v prihodnost, medtem ko pogled naprej iz globoko kriznega časa, ko pokajo temelji nekega reda, pričakuje globoke in nepovratne spremembe. To je razlika med periodo in epoho, kot jo je razumel Charles Péguy (1910), sprva v komentarju o generaciji, ki ji je pripadal in se je pojavila po francoskem porazu s Nemčijo leta 1871. Svoj rod je poimenoval za »žrtvovano generacijo«, ker so morali živeti v času, oropanem zaupanja v ideje in v kakršenkoli smisel ali trden namen. Pred njihovim vstopom v družbo je bil globok prelom, kakršnega prinese poraz in razpad nekega reda (šlo je za cesarstvo Napoleona III.), z njimi pa je nastopila banalna in dekadentna perioda, ki mladim ni ponujala vzvišenih nalog in vrednot. To oznako žrtve si je kasneje prisvojila generacija prve svetovne vojne, ki je bila še mnogo bolj žrtvovana od Péguyeve – tudi pri nas so govorili o »žrtvovani generaciji«, ki pa ni vedela, da jo čaka še globlji prelom v drugi svetovni vojni. Živeti v obdobju, ki je zgolj perioda, pomeni prihodnost, ki lahko prinese številne spremembe, pa vendar te spremembe ne porušijo temeljev družbe, medtem ko se nova epoha začne s korenitim zlomom predhodnega reda in pusti ljudi v negotovosti, po kakšnih pravih ravnanjih in katerim ustanovam zaupati, da se ne bodo sesule v prah. Čas epohe terja iznajdbo in utrditev novih pravil in novih družbenih ustanov. Videti je, da je naša sodobnost čas negotovih in dvoumnih razmer. Zelo si želimo, da bi se lahko soočali le z navadno periodo ali občasno krizo, ki ne bi imela naboja prehoda v novo epoho. Kljub temu pa se bojimo številnih znakov, da smo že v času med dvema epohama, v prehodu – tranziciji, kot temu pravijo različni napovedovalci (Rifkin, 2015; Wallerstein, 1999; Drucker, 1993), v postkapitalizmu. Še najbolj temu ustreza oznaka druge modernosti (Beck, 2006): z odporom do vnovičnega začenjanja na novo z ničelne točke, kakršno ponavljajoče zastavlja dinamika modernosti, si želimo kontinuitete zdajšnjega stanja in ne hrepenimo več, tako kot je bilo v prvi modernosti, po nečem boljšem in naprednejšem, ker več ne verjamemo vanj. Dinamika modernosti pa je še vedno vodilna nit modernega športa. Ali taka usmeritev športa lahko zdrži v obdobju izgube zaupanja v napredek? Ne glede na to, kakšen odgovor lahko damo na to vprašanje, je precej verjetno, da se bo neprestano doseganje in preseganje že doseženih rekordov (ne le tistih neposredno tekmovalnih, ampak tudi pri seštevjanju udeležbe, višini pogodb, ceni organizacije velikih prireditev itd.) moralo v precejšnji meri unesti in pomiriti, pozornost pa se bo s kvantitativnih vidikov športa počasi prenašala na kvaliteto stran. Tisto, kar je takim spremembam v športu najbolj napoti, je sam model vladanja v športu, ki je spoj avtoritarno-aristokratske civilnodružbene tradicionalne strukture s sodobno managersko korporativno vladavino. Ta spoj zahteva neprestano rekordno rast, ne nazadnje seveda izraženo v rasti celotnega pretoka kapitala in še zlasti v obetu profita pri športnih investicijah. Za kakršnokoli spremembo bo potrebne več demokracije ali za začetek vsaj participacije, še zlasti z opolnomočenjem športnic in športnikov samih. Moč tiste vrste, ki ni odgovorna nikomur, še posebej pa ne športnicam in športnikom samim, se bo morala zmanjšati. Ne le zato, ker je krivična do vseh drugih, ki držijo športno stavbo pokonci, ampak predvsem zato, ker ta neodgovorna moč ogroža šport kot tak. Pri športu za vse pa je usmeritev (običajno se jo označuje kot neoliberalno), ki privatizira ves javni prostor in ga sprevrača v vir profita, še bolj škodljiva, kot je bila v Sandilandsovih časih. Nujno

jo je treba obrniti v nasprotno smer in znova ustvarjati možnosti za odprt javni prostor igrivosti in športne igre za vse.

■ Literatura

1. Beck, U. (2006). *The Cosmopolitan vision*. Cambridge and Malden: Polity Press.
2. Danto, A. (2006). *Filozofsko razvrednotenje umetnosti*. Ljubljana: Študentska založba.
3. Drucker, P. F. (1993). *Post-Capitalist Society*. New York: Harper Business.
4. Kreft, L. (2015). Radical Critique of Sport. V: M. MCNAMEE in W. J. MORGAN, Routledge Handbook of the Philosophy of Sport. London: Routledge, 218–236.
5. Ludovici, A. M. (1924). *Lysistrata, or Woman's Future and Future Woman*. London: Kegan Paul and Co.
6. Mitchinson, C. E. (1928). *Diogenes, or the Future of Leisure*. London: Kegan Paul and Co.
7. Nochlin, L. (2004). Zakaj ni bilo velikih umetnic? – Why Have There Been No Great Women Artists?. *Likovne besede: Revija za likovno umetnost*, 69–70 (2004), str. 2–15.
8. Péguy, Ch. (1910). *Notre jeunesse*. Paris: Cahiers de la Quinzaine. Pridobljeno 15. 3. 2018 iz <https://archive.org/details/notrejeunesse00pg>.
9. Rifkin, J. (2015). *Družba ničelnih mejnih stroškov: internet stvari in ekonomija souporabe*. Ljubljana: Modrijan.
10. Sandilands, G. S. (1928). *Atalanta, or the Future of Sport*. New York: Kegan Paul, Trench, Trubner&Co and
11. Wallerstein, I. (1999). *Utopistike ali izbira zgodovinskih možnosti 21. Stoletja. Dediščina Sociologije: Obljuba družbenih ved*. Ljubljana: *cf.
12. Welsch, W. (1999). Sport – Viewed Aesthetically, and Even as Art? *Filozofski vestnik*, 20, 213–236.

Red. prof. dr. Lev Kreft
Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani
lev.kreft@guest.arnes.si